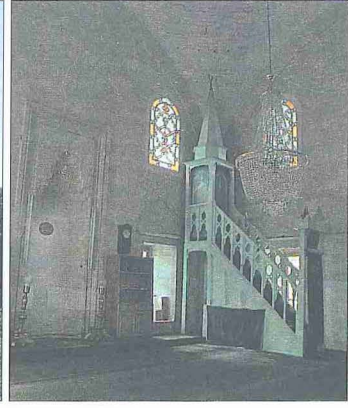
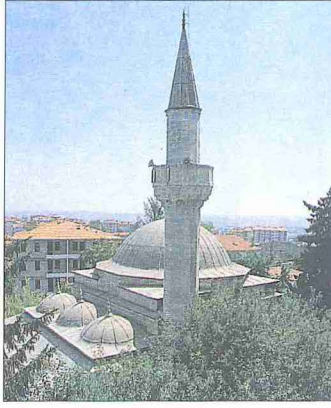

98) yılında o sırada artık hayatta olmayan Ferhad Paşa için yaptırılmıştır. Fazıl Ayanoğlu, caminin bânisinin 1591-1595 yılları arasında iki defa sadrazamlık yapan ve 1595'te idam edilen Ferhad Paşa olduğu görüşündedir. Fakat Mimar Sinan'ın eserlerinin adlarını veren tezkiyelerin birinde "Çatalca'da merhum Ferhad Paşa Camii" denildiğine göre bu eser düzenlenmeden ve Sinan'ın 1588'de vefatından önce caminin bânisi Ferhad Paşa ölmüş olmalıdır. Bu noktadan hareket eden Aptullah Kuran, Çatalca'daki caminin Kanûnî Sultan Süleyman ile II. Selim dönemlerinin vezirlerinden Damad Ferhad Paşa'nın vakfı olduğu sonucuna varmıştır. Şehzade Mehmed'in kızı Hüma Sultan'ın kocası olan Ferhad Paşa 1575'te ölmüştür. Aynı vezirin, yine Mimar Sinan tarafından inşa edilmiş başka bir hayratı Kastamonu'da 967 (1559-60) tarihli camidir. Aptullah Kuran'a göre kapı üstündeki kitâbe caminin yapımından sonra buraya çakılmış olup gerçek bir belge durumunda değildir.

Evliya Çelebi, 1653 yılında Edirne üzerinden İstanbul'a dönerken uğradığı Çatalca kasabasında bulunan pek çok cami ve mescid arasında bunların "en mükellef ve müzeyyen"i olarak Ferhad Paşa Camii'ni gösterir. Evliya Çelebi, Ferhad Paşa'nın Sultan Süleyman Han'ın vezirlerinden olduğunu belirttiikten son-

Ferhad Paşa
Camii
ve içinden
bir görünüş -
Catalca

ra onun II. Selim ve III. Murad dönemlerine de eriştiğini söylemekle her iki Ferhad Paşa'yı birbirine karıştırmıştır. Ayrıca caminin şehrin tam ortasında yüksek bir yerde ve etrafının ağaçlarla kaplı olduğuna, yüksek bir minaresi bulunduğuna işaret eder. Cami tamamen kurşun örtülü olup cemaati çok kalabalıktır.

Caminin tarih boyunca fazla bir değişikliğe uğramadığı sanılmaktadır. Ahşap mahfile minberin ve kalem işi nakışların XVIII. yüzyıl içinde gerçekleşen bir tamirde yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami Vakıflar İdaresi tarafından 1968-1970 yılları arasında önemli ölçüde tamir edilmiştir.

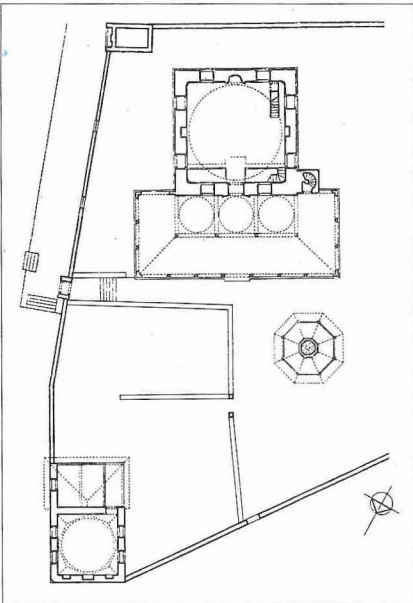
Ferhad Paşa Camii Çatalca kasabasının batısında, oldukça dik bir yamaç üzerinde inşa edilmiştir. Etrafı kesme taş duvarla çevrili geniş bir avlunun içindedir. Avluda cami ekseninde olmayan bir şadırvan yer almıştır. Bu sekiz köşeli ve ahşap çatılı şadırvanın üst örtüsü çok yeni olmakla beraber mermer havuz göbeği eskidir.

Cami, mukarnaslı başlıklı dört mermer sütunla desteklenen kemerlere oturan üç eşit kubbeli bir son cemaat yerine sahiptir. Bunun dışında pek çok camide de rastlandığı gibi yapıyı üç taraftan saran ve sivri kemerleri yine sütun ve kare pâyelere dayanan ikinci bir revak vardır. Bu revakın üstü, öne meyilli ve kurşun kaplanmış ahşap bir çatı ile örtülüdür. Cümle kapısının fazla bir özelliği yoktur. Esas girişi, yayvan kemeri yeşil ve kırmızı taşlardan geçmeli olarak yapılmıştır. Cami kesme taştan inşa edilmiş kare planlı bir bina olup üstü yaklaşık 9 m. çapında, sekizgen sağır bir kasnağa oturan ve geçişi pendentiflerle sağlanan bir kubbe ile örtülmüştür. İç mekân her cephede açılmış altı üstlü dörder pencereden aydınlanır.

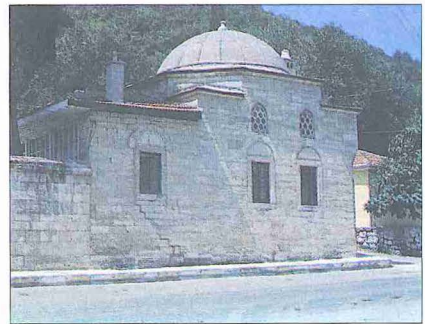
Mihrap profilli bir çerçeve içinde olup mukarnaslardır. Ahşap minber ise XVIII. yüzyıl işi tesiri bırakır. Mihrapla pencerelerin etrafları, kubbe eteği ve pendentiflerin yüzeyleri kalem işi nakışlarla bezlenmiştir. Kesme taştan yapılmış minarenin gövdesi on iki pahlıdır. Kare kürsüden gövdeye geçiş XVI. yüzyıl minarelerinde olduğu gibi kesik piramit biçimindedir. Şerefe çıkmaları ise mukarnaslardır.

Avlu duvarının bir köşesinde klasik üslûpta bir çeşme vardır. Bunun kemeri altında, cami kapısı üstündeki 1006 (1597-98) tarihli kitâbenin metin bakımından eşî olan bir kitâbe görülür. Aptullah Kuran'a göre bu kitâbe de Ferhad Paşa'nın ölümünden sonra yapılarak çeşmeye konulmuştur. Avlu duvarının diğer köşesinde, yine kesme taş duvarlı ve üstü sağır kasnaklı kubbe ile örtülü bir sıbyan mektebi vardır. Yapının önünde ahşap çatılı, sundurma biçiminde bir giriş holü yer alır. 1968'de cami ile birlikte tamir edilen sıbyan mektebine neden Ramazan Ağa Mektebi denildiği bilinmemektedir. Avlunun diğer köşesinde ise son yıllarda bir Kur'an kursu binası yapılmıştır.

Çatalca'da Ferhad Paşa Külliyesi'nin planı (Aptullah Kuran, *Bogaziçi Üniversitesi Dergisi*, İstanbul 1975, III, s. 74)

Ferhad Paşa Külliyesi'ndeki sıbyan mektebi

FERHAD PAŞA CAMİİ

BİBLİYOGRAFYA :

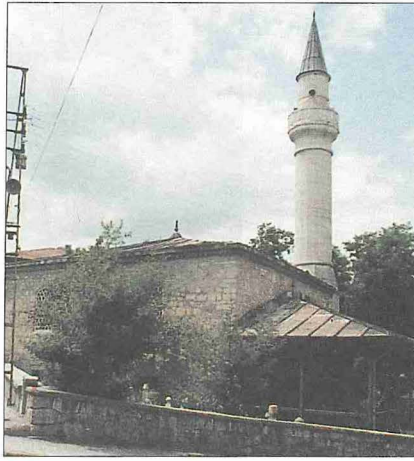
Sâî, *Tezkiretül'-ebniye*, s. 84, nr. 76; *Tuhfetül'-mi'marin* (nşr. Rifkî Melûl Meriç, *Mimar Sinan: Hayatı, Eseri I* içinde), Ankara 1965, s. 27; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 485; *Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar*, İstanbul 1973, s. 28; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1978, s. 274, nr. 15; a.mlf., "Çatalca'daki Ferhad Paşa Camii", *BÜD*, III (1975), s. 73-90; Fazıl Ayanoğlu, "Ferhad Paşa ve Gizli Kalan Vakıflar", *VD*, VII (1968), s. 145-148; Erdem Yücel, "Ferhad Paşa Camii", *İst.A*, X, 5670-5672.

SEMAVİ EYİCE

FERHAD PAŞA CAMİİ

Kastamonu'da XVI. yüzyılda
Mimar Sinan tarafından
yapılan cami.

Ferhad Paşa Camii - Kastamonu

Kastamonu'nun Cebrâil mahallesinde bulunan cami, cümle kapısı üstündeki bir kitâbeye göre Vezir Ferhad Paşa tarafından Seyfi Dede adında bir velînin isteği üzerine yaptırılmıştır. Kitâbenin, "Ârifin biri iki târîh-i zîbâ yazdı / Birisi hoşça binâ ve biri de şühca binâ" şeklindeki son beytinin ikinci mısraı ebced hesabına göre 967 (1559-60) yılını vermektedir. Bundan anlaşıldığına göre cami, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Şehzade Mehmed'in kızı Hümâ Sultan'ın eşi, Çatalca'da aynı adı taşıyan caminin de bânisi olan Damad Ferhad Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Öncekinin yanında bulunan ikinci bir kitâbe caminin harap bir halde iken 1166 (1752-53) yılında tamir edildiğini haber verir: "Rûhuna Fâtîha Seyfi Dede gerçek erimiş / Himmeti etti bu harab câmiî ih-yâ / Çıktı bir ârif dedi târîh-i bedî / Hele tecdid-i binâ oldu bu Ferhad Paşa" (Ahmet Gökoğlu'nun verdiği kopyaya göre). Kapı etrafını çevreleyen silme üzerinde Kâmî adında birinin yazdığı tarihe göre Ferhad Paşa ailesinden bir kişinin himmetiyle vakfın kâtibi tarafından "memmet" tamiri 1195 (1781) yılında yaptırılmıştır.

Mimar Sinan'ın eserlerinin adını veren *Tuhfetül'-mi'mârîn*'de, Ferhad Paşa'nın Çatalca'daki camiinin hemen arkasından "Câmi-i şerîf-i mezbûr der Kastamonî" kaydı bulunduğu göre her iki hayrat da aynı Ferhad Paşa için Mimar Sinan veya onun adına kalfalarından biri tarafından inşa edilmiştir. Fakat bu kayıt diğer tezkirelerde bulunmaz. Ancak *Tezkiretül'-ebniye*'de camiler bölümünde kırk dokuz sıra numaralı Ferhad Paşa Camii'nin yanlışlıkla Bolu'da

gösterildiği anlaşılmaktadır. Ahmet Gökoğlu'nun bildirdiğine göre bir belge caminin 1231'de (1816) yeniden tamir edildiğini haber vermektedir. Yine bazı vakıf kayıtlarından, şehir merkezindeki bir hamamla çevredeki bazı arazilerin caminin evkafından olduğu öğrenilmektedir.

Ferhad Paşa Camii kesme taş duvarlı kare planlı bir binadır. Aslında kubbeli olduğu tahmin edilen caminin herhalde kubbesi yıkılmış olduğundan XVIII. yüzyıldaki tamirde üstü kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülmüştür. 1950'den sonra da direklerle dayanan bir son cemaat yeri inşa edilmiştir. Şerefe altı çıkmasının barok profilli olmasından minarenin de XVIII. yüzyıldaki tamir sırasında bu görünüşü aldığı tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretül'-ebniye*, s. 80; *Tuhfetül'-mi'marin* (nşr. Rifkî Melûl Meriç, *Mimar Sinan: Hayatı, Eseri I* içinde), Ankara 1965, s. 27; Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia, Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*, Kastamonu 1952, s. 209-211 (cami), s. 367 (hamam); Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1978, s. 275, nr. 16; a.mlf., "Çatalca'daki Ferhad Paşa Camii", *BÜD*, III (1975), s. 77, not 10.

SEMAVİ EYİCE

FERHAD PAŞA KÜLLİYESİ

Bosna'nın
Banaluka şehrinde
XVI. yüzyıla ait büyük külliye.

Külliyenin bânisi Bosnalı Gazi Ferhad Paşa, Sokullu Mehmed Paşa'nın da memleketi olan Sokol köyündendir. Ekrem Hakkı Ayverdi, Ferhad Paşa'nın Saray-

bosna'daki vakfiyesinin Safer 995 (Ocak 1587) tarihli olduğunu bildirir. Bu belgeye göre Ferhad Paşa burada camiden başka mektep, hamam, çeşme, saat kulesi, türbe, kervansaray, mahzen, 200 dükkânlı çarşı, Çırkvena suyu üzerinde köprü, Virbas suyu üzerinde ahşap köprü, su yolu ve havuzu, su kemeri, Çırkvena'dan Tophane'ye kadar uzanan 5 arşın genişliğinde kaldırımli bir yol yaptırarak vakfetmiştir. Vakfiyede gelir fazlası ile medrese, dârülhadis, bedesten inşa edilmesi, hamama bir kadınlar kısmının eklenmesi, kervansarayın kurşun kaplanması, Virbas üzerindeki ahşap köprü'nün kâgire dönüştürülmesi de istenmektedir. Fakat bunlardan hangilerinin gerçekleştiği kesin olarak bilinmemektedir.

Caminin cümle kapısı üstünde celfî-sülûs hatla yazılmış, muhtemelen Sipâhî mahlaslı Mustafa Bey'e ait altı mısralık bir kitâbe yer alır. Bunun ebcedi Ferhad Paşa'nın Bosna sancak beyi olduğu 987 (1579) tarihini verir. Kitâbede açıklandığına göre Ferhad Bey hayratını gazâ malıyla yaptırmıştır. Bu husus vakfiyede de belirtilmektedir. Cami zaman içinde medrese, sıbyan mektebi, hamam, su yolu, kervansaray, çarşı ile bedesten ve köprü gibi ek binalarından birçoğunu kaybetmiş, II. Dünya Savaşı yıllarında harap olmuş, ancak savaştan sonra tamir edilmiştir. 1991-1992 yıllarındaki çarpışmalarla Sırp ateşinden büyük ölçüde zarar gören cami, öğrenildiğine göre 7 Mayıs 1993'te Sırp

Ferhad Paşa Külliyesi'nin planı (Ayverdi, s. 22)

